

19. YÜZYIL BAŞLARINDA KOCAİLİ SANCAĞI'NDA EŞKIYALIK

Osman KÖSE*

Giriş

Kocaili Sancağı'nın merkezi İznikmid'tir. İznikmid, Bithynia kralı I. Nikomed tarafından M.Ö. 262'de kuruldu. Bu nedenle kurulduğu tarihten Osmanlı yönetimine geçinceye kadar şehrin adı "Nikomed" olarak bilinmektedir. Şehir Osmanlı yönetimine geçince "Nikomedya-İznikomid"den esinlenerek "İznikmid" olarak söylenmeye başlandı. Şehir hakkında Osmanlı kaynakları ve belgelerinde de hep "İznikmid" adı geçmektedir. Bu kullanım daha sonra "İzmid/İzmit" olarak modern döneme kadar geldi. Diğer bir görüşe göre de Yunanca toplanma yeri anlamında "smiti"den "İzmid" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat ilk görüş daha akla yatkın bulunmaktadır¹.

"Kocaili" adı ise Orhan Bey döneminde bu bölgeyi Bizans'tan alan "Akça Koca"nın adına izafeten ve ona saygı olarak söylenmeye başlandı. Bu kullanım, Osmanlılar döneminde "Kocaeli" şeklinde olmakla beraber, daha sonra "Kocaeli" olarak modern zamandaki söylem halini aldı. Osmanlılar döneminde "Kocaili Sancağı", bağlı kazaları da içine alan geniş bir coğrafi alanı içine almaktadır. İznikmid ise Kocaeli Sancağı'nın merkezidir.

Kocaili Sancağı'nın kapsadığı alan, 11. yüzyılda Selçuklu Devleti yönetimine girdi. Haçlı Seferlerinde şehir büyük tahribat gördü ve bir müddet onların yönetiminde kaldı. 1258 yılından sonra bölgede tekrar Bizans hâkimiyeti başladı. Kocaili çevresi 1337'de Orhan Bey döneminde Osmanlı yönetimine geçti ve bu hâkimiyet aralıksız olarak devam etti. Osmanlı idari taksimatında Kocaili, mutasarrıflıkla idare edilen bir sancak statüsündedir². Sancağın sınırları, modern zamandaki Kocaeli'nin sınırlarından çok daha farklıdır. 1552 tarihli bir Osmanlı kanunnamesine göre Kocaili Sancağı İznikmid, Gekbuze (Gebze), Yalakabad (Yalova), İznik, Şile, Kandıra ve Yoros'tur. 19. asrın başlarında ise Kocaili'nin kazaları İznikmid, Adabazarı, Sapanca, Akhisar, Geyve, İznik, Pazarköy, Yalakabad, Karamürsel Kaymas, Şeyhler, Kandıra, Gençli, Ağaçlı, Hendek, Akyazı, Karasu, İpsafi, Sarıçayır, Beşdivan, Şile ve Taşköprü'den ibaret bulunmaktadır. Sancak nüfusu ise 19. asrın başlarında 55.000-58.000 arasındadır³.

* Prof. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi Dekanı, Ankara, e-mail: oskose@hotmail.com

1 İznikmid adı için bakınız: Oğuz Polatel, "Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü", *Journal of History Studies*, Prof. Dr. Enver Kinukçu Armağanı", Nisan 2012, s. 279 - 295.

2 Kocaili Sancağı Çelebi Sultan Mehmed dönemine kadar olan süreçte oluştu. Enver Konukçu, "Sakarya Nehri ile Boğaziçi Bithyniası'ndan Kocaili Sancağı'na", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, (2008 / II), s. 110.

3 Mehmet Kaya, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskân Siyaseti", *AÜ. DTCF*,

Osmanlı Devleti'nde merkezî otoritenin zayıflamasının bir sonucu olarak 18. yüzyılda ayanlık ve derebeyliğin ülkenin her tarafında yaygın olduğu gözlenmektedir. Yerel yönetimlerde etkin olan ayan ve derebeyleri, merkezi idare ile ters düştüklerinde etrafında toplanan taraftarlarıyla eşkıyalık hareketlerine başlamaktadırlar. Yol kesmek, gıda ve ticari emtiaları götüren kervanları soymak, köy ve kasabalara saldırmak, evleri yakmak, adam öldürmek ve yaralamak şeklinde gelişen eşkıyalığın özellikle 1768-74 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra arttığı gözlenmektedir. Altı yıl süren savaş, devleti ve halkı iktisaden tükettiği gibi sosyal zafiyetlerin oluşumunu da beraberinde getirmiştir⁴. Bu çerçevede devlet ilk defa tarihinde borçlanma arayışları içine girerek, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra iç borçlanma ile bu inkırazı aşmaya çalışmıştır. Kırım seferi ve hemen arkasından patlayan 1787 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı toplumunun sosyal dengesini derinden sarsmıştır. İşte asrın sonlarına doğru gelişen iç ve dış etmenler, buna paralel olarak da ülke çapında eşkıyalığın artmasına sebep olmuştur. Timar sistemi ve Yeniçeriliğin bozulduğu da tüm Osmanlı coğrafyasını saran kargaşa ve eşkıyalığın önemli sebeplerinden bazılarını oluşturmaktadır⁵.

Bu makalede, bahsedilen şartlar çerçevesinde Kocaili Sancağı'nda 19. asra girerken oluşan eşkıyalık faaliyetleri ve devletin aldığı önlemler ele alınacaktır.

Kocaili Sancağı'nda Eşkıyalık

Eşkiya, dağda ve kırdan soygun amaçlı yol kesen kimselere denir. Eşkiyalara haydut da denmektedir. Batı kaynaklarında kelimenin karşılığı "bandit" şeklindedir. Osmanlılar bu kullanıma benzer bir adlandırma ile denizlerde arkasında bir devletin desteği olan korsanların dışındakileri "izbandit" olarak tanımlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde her asırda yerel şartlardan rahatsızlığın bir sonucu olarak eşkıyalık hareketleri gözlenmektedir. 18. asır sonlarına doğru da merkezî idarenin gittikçe gevşeyen otoritesi, savaşların iktisadi çöküntüyü hızlandırmasının da etkileriyle sosyal düzeni alt üst eden eşkıyalığın artmasına vesile oldu. Şüphesiz Osmanlı Devleti'nde ve dolayısıyla Kocaili Sancağı'nda bu dönemde görülen eşkıyalığın siyasi hedefleri bulunmamaktadır. Siyasi veçhesi olmayan eşkıyalık, merkezî ve yerel yönetimden kaynaklanan hoşnutsuzluğun bir sonucu olarak etrafına kalabalık toplayabilen nüfuzlu kişilerin silahları ile birlikte dağa çıkmaları ve yol kesmelerinden ibarettir. Kocaili Sancağı'nda eşkiyalar kazalarda ya ayandır veya devlet görevlerinde bulunmuş çevrelerinde itimat edilen kişilerdir. Osmanlı devlet bürokrasisi ve özellikle askerî birimlerde üst görevlerde bulunup da eşkıyalığa başlayanların etrafında kalabalıklar daha çok toplanmaktadır.

Eşkiyaların sonu genelde devletin kılıcı ile ölümdür. Eşkiya reisleri veya önemli taraftarlarının kellelerinin kesilerek "bab-ı hümayunda" teşhir için İstanbul'a gönderilmesi gelenekselleşti. Bunun amacı, devlete başkaldıran "eşkiya makulelerinin" sonunun bu şekilde olduğunu "ibretü'l-lissairin" için halka izhar etmektir. Eşkiyalar elbette bir sebep ortaya koyarak silahları ve adamları ile dağa çıkarlar ve yol keserler. Eşkıyalık ile derdini anlatıp isteklerine kavuşanlar ve normal hayata dönenler olmaktadır. Fakat bu çok az rastlanan bir şeydir. Eşkiyanın sonu genelde hüsrandır ve hedefe ulaşmak neredeyse mümkün değildir. Eşkiya reisleri ve eşkiyadan bazılarının kesik başları teşhir için "bab-ı hümayun"a gönderilirken bu kadar şanslı olmayanlar da vardır. 1781 yılında Adapazarı-Sapanca-Kocaili hattında eşkıyalık yaparken yakalanan 15 yeniçeri askerine yapılan uygulamada olduğu gibi, kesilen kelleler "denize ilka' (saliverilme)" edilmektedir⁶.

⁴ Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 26, S. 41, 2007, s. 62 - 65.

⁴ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S. 14, s. 51 - 61.

⁵ Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozulduğu", *AÜDCF Dergisi*, C.3, S.4, Ankara 1945, s. 419 - 431; "Yeniçeri Ocağı Nizamının Bozulduğu", C. 5, S. 3, Ankara 1947, s. 291 - 313.

⁶ BOA. HH. 1450 / 12, Kocaeli Mutasarrıfından sadarete, 29 Zilhicce 1195 (16 Aralık 1781)

Sancağa bağlı Adapazarı kazası ve çevresi eşkıyalığın yoğun olarak görüldüğü yerlerdendir. Kazaya bağlı Söğütlü köyünde bina edilen kale, eşkıyaların zaman zaman korunmak için sığındıkları yerlerdendir. Kocaeli mutasarrıflığının elinde kalelere müdahale edebilecek ağırlıkta silahlar olmayınca, 1781 yılında Söğütlü Kalesi'ne sığınan eşkıyaları ele geçirmek için olduğu gibi zaman zaman Tophane-i Amire'den top istenmekteydi.⁷

Osmanlı Devleti 1768-74 yılı savaşı, Kırım'ı Ruslardan kurtarma hazırlık ve seferleri ve bunun sonucunda tekrar 1787 yılında başlayan savaşla iktisadi, askerî ve sosyal yönlerden zor bir sürecin içine girdi. Devletin, özellikle dış politika ile uğraştığı ve dikkatini savaşa çevirdiği bir dönemde diğer yörelerde olduğu gibi Kocaili'de de eşkıyalık hareketlerinde artış oldu. Bu nedenle Kocaili'ni eşkıya ve derebeylerinden temizlemek amacıyla Seyyid Mustafa Paşa mutasarrıf olarak atandı. Göreve başladıktan sonra Mustafa Paşa'nın eşkıya takibinde yeterli gayret göstermediği görülmektedir. Kandıra'ya bağlı Göğün'de 4-5 yıldır etrafına adamlar toplayarak eşkıyalık eden eşkıya Hasan'ın başını keserek Bab-ı Hümayun'a gönderdiğine yönelik mutasarrıf Mustafa Paşa'nın yazısına, tahta henüz birkaç ay önce çıkan III. Selim'in tepkisini koyarak cevap vermesi bunu göstermektedir. Padişah, Eşkıya Hasan'ın kellesinin kapıya konulmamasını tembihlerken, "*Mustafa Paşa'yı buraya göndermemizin sebebi eşkıya ve derebeylerini idam ettirmek içindi. Şimdiye kadar bir işe yaramadı*" diyordu. Padişaha göre Kocaeli sancağında çok derebeyi vardı ve "*zaman derebeyi idam ettirmek zamanı*"ydı⁸.

Osmanlı donanması ve Tersane-i Amire'nin ihtiyacı olan kerestelerin epey bir kısmı Kocaili Sancağı dâhilinden karşılanıyordu. Bu amaçla sancak merkezi olan İznikmid'de, Kereste Eminliği bulunuyordu. Adapazarı da tersanenin kereste ihtiyacını karşılayan yerlerdendi⁹. Kocaili mutasarrıfı, kereste kesimi için emir geldiğinde kesim ve nakliyatı yapacak olan arabacıları tayin ederek kesim mahalline gönderirdi. Devletin en büyük endişesi, savaş devam ederken talep edilen kereste ihtiyacını geciktirebilecek olan eşkıya saldırılarıydı. Bu nedenle Kocaili mutasarrıflarının en büyük önceliği kereste kesim ve nakline engel olacak bir eşkıya saldırısına engel olmak veya buna fırsat vermemektir. Bu çerçevede 1792 yılında Rusya ve Avusturya ile savaş bitince donanma ihtiyacı için Adapazarı'ndan kesim yaparken Akyazı'da etrafında 40 kadar adamı ile eşkıyalık yapan İsmail Beşe oğlu Muhammed'in, dağda, Şeyhler Kazası, Kaynarca ve Sapanca gölü kenarında kesim yapan arabacılara saldırarak bir kısmını öldürmesi ve bir kısmını da yaralaması buna örnektir. Bu olayda Kaymas ayanı Ayanoğlu, eşkıya Beşeoğlu'nun üzerine gittiyse de bir netice alamamış ve çok sayıda işçi hayatını kaybetmesine rağmen kereste kesimi devam etmişti¹⁰.

Kocaili Sancağı'ndaki kazalar ayanlarının eşkıyalar ile yakın ilişkileri vardı. Bazen de kaza ayanları yerel veya merkezî yönetimle yaşadıkları sorunlar sebebiyle isyan ettikleri ve dağa çıktıkları oluyordu. Ayanların eşkıyalara yardım etmeleri veya zamanla "*eşkıya makulesi*" olmaları olağan bir durumdu. Yukarıda bahsedilen Beşeoğlu'nu yakalaması için görevlendirilen Kaymas kazası ayanı bu görevini icra etmeyerek eşkıya aile ortak hareket edenlerdendi¹¹. Karamürsel ve etrafında eşkıyalık yapanlar Tombazoğlu ve Koca Mehmed adlı eşkıyalardı. Nasihat ve tecziye ile bu davranışları bırakmayınca her iki eşkıya ve tarafları 1790 yılında Kocaili Sancağı mutasarrıfı Mehmed Bey tarafından kazadan uzaklaştırıldı¹².

Kocaili Sancağı'nda 18. asrın sonlarına doğru eşkıyalığın artması ve asayişin bozulmasının sebebi olarak mutasarrıfların yetersizlikleri gösteriliyordu. Son yıllarda savaşların çoğalması

7 BOA. HH. 1450 / 12, Kocaeli Mutasarrıfından sadarete, 29 Zilhicce 1195 (16 Aralık 1781)

8 BOA. HH. 1386/55060, Sadrazamdan telhis, 29 Zilhicce 1203 (20 Eylül 1789)

9 Şenay Özdemir, "Osmanlı Donanmasının Bir "Seyir Defteri" ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Denizciliğine İlişkin Bazı Gözlemler", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Dergisi*, C. 24, S. 37, Ankara 2005:119.

10 BOA. HH. 198/10014, Kocaili Sancağı mutasarrıfından sadarete, 13 Zilhicce 1206 (2 Ağustos 1792)

11 BOA. HH. 198/10014, Telhis üzerine Hattı Hümayun, 29 Zilhicce 1206 (18 Ağustos 1792)

12 BOA. CZ. 690, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Beye, Evail-i Muharrem 1205 (Ekim 1790)

ve uzun sürmesi sebebiyle vezirlerin savaşlarda görevlendirilmesinin bir sonucu olarak Kocaili Sancağı vezirler ile değil mütesellimler ile idare ediliyordu. Kocaili dışından tayin edilecek mütesellimlerin bölgeyi bilmemeleri ve tecrübeden hali olmaları sebebiyle yerli kimselerden bu göreve atama yapılıyordu. Yerli mütesellimler, sancak dâhilindeki ahaliyi iyi tanımaları, dost/ahbap oldukları kişilerin ve ayanların eşkıyalık ve uygunsuzlukları karşısında “nefsi” davranabiliyorlar, idarede ve uygulamada gevşeklik gösterebiliyorlardı. Bu nedenle onların eşkıyalar üzerine kararlı varamamaları Kocaili’ni “ihtilalden” kurtaramıyordu. Savaştan sonra bu “ihtilale” nihai bir çözüm bulmak ve “tersanenin kereste ihtiyacını teminde aksamaya engel olmak için” III. Selim tarafından “cesur” ve “işbilir” olarak vasıflandırılan sabık Akdeniz başbuğu Mustafa Paşa, Kocaili Sancağı Mutasarrıflığı’na atandı. Mustafa Paşa, savaştan sonra Edirne’ye gelmiş ve 250 kapısı halkıyla orada ikamet ediyordu. Kapı halkıyla Kocaili’ne gelen mutasarrıf Mustafa Paşa’nın öncelikli görevi “halka zulmeden zalim derebeylerinin haklarından gelmek” olacaktı¹³.

Mustafa paşa kapısı halkıyla Kocaili’ne geldikten sonra eşkıyalar üzerine takibata başladı. Yeniçeri ve “pespaye hazele makulesi” eşkiya grupları idam edilerek veya korkutularak dağıtılmaya çalışıldı. Hüdavendigâr’a bağlı Lefke ve Sultanönü’ne bağlı Eskişehir kazalarında faaliyet gösteren eşkıyalar da Kocaili’nde halka zarar vermekteydi. Bu sancakların meşhur eşkıyaları olan Cebecioğlu ve Himmetoğlu’nun idamları için Mustafa Paşa, İstanbul’dan izin istedi. Padişah III. Selim, Kocaili Sancağı haricinde olan bu kazalardaki eşkiya takibi konusunda Mustafa Paşa’ya izin vermedi. Padişah bu konuda “kendi mutasarrıf olduğu sancakta bu kadar derebeyi varken hakından gelemeyüb ahar sancaklarda olan eşkiyanın haklarından nice gelir” diyerek bir nevi Mustafa Paşa’yı azarlamaktaydı. Lefke ve Eskişehir’deki eşkıyaların ortadan kaldırılması görevini ise Gölbaşı ayanı Küçük Ağa’ya verdi¹⁴. Bu tarihlerde Gölbaşı ayanı Küçük Ağa devletin itimat ettiği kişiydi; ama bu tarihten 5 sene sonra o da diğerleri gibi kendi kazasında eşkıyalığa başlayacak ve Kocaeli mutasarrıfı Osman Paşa tarafından hapsedilmek üzere İstanbul’a gönderilmesi istenecektir¹⁵. Etraf kaza ayanları ile de ittifak kurarak bir türlü yakalanamayan Küçük Ağa, etrafına topladığı çoğunluğu Arnavut olan eşkıyalarla terör estirecektir. 1779 yılında da devlet onu ele geçirmek için uğraşmaktaydı¹⁶.

Yakalanması Küçük Ağa’ya ihale edilen Lefkeli Cebecioğlu ancak 1795 yılında öldürüldü¹⁷. Cebecioğlu’nun idamından sonra onun adamları Eyyüb Beşe, Cezayirli, Karakullukçu Arnavud Osman ve Arnavud Salih ile etrafındaki eşkıyalar uzun süre Gemlik, Gekbuze, Kandıra ve Darıca arasında yolları kesecekler, kahvehanelere baskınlar düzenleyecekler, silah, gıda maddesi ve insan kaçırma gibi suçlar işlemeye devam edeceklerdir. Bu kadar geniş alanda terör estiren grupların yakalanmaması yerel görevlilerle eşkiya reisleri arasındaki irtibatın ve yardımlaşmaların göstergesiydi. Korkudan veya değişik sebeplerle eşkıyaların hayat ortamı bulması dönemin genel yapısına uygundu¹⁸. Gölbaşı ayanının adamlarından olan Göynük ve çevresinde eşkıyalık yapan Ali Osman adlı eşkiyanın da kellesi kesilerek adamları dağıtıldı ve malına el konuldu¹⁹.

Mutasarrıf Mustafa Paşa’nın eşkiya takibi konusunda pek başarılı olduğu söylenemez. Bu nedenle onun Kocaili mutasarrıflığı görevi çok uzun sürmedi ve yerine Hüseyin Paşa tayin edildi. Hüseyin Paşa, mutasarrıflık görevine hangi şartlarda ve sebeplerle atanmasının

13 BOA. HH. 198/10014, Telhis üzerine Hattı Hümayun, 29 Zilhicce 1206 (18 Ağustos 1792)

14 BOA. HH.1402/ 56589, Sadrazamdan telhis, 29 Zilhicce 1206 (18 Ağustos 1792)

15 BOA. HH. 267/ 15514, Sadarete, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

16 BOA. CZ. 618, Geyve Ayanı Ebubekir’e, Evahir-ı Cemaziyelahir 1212 (Aralık 1797)

17 BOA. HH. 233/ 13019, Kocaeli Mutasarrıflığından, 29 Zilhicce 1213 (27 Haziran 1799)

18 BOA. A.E. III. Selim, 11414, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa’ya, Evail-i Şevval 1209 (Nisan 1795); CZ, 701, Kocaili Sancağı mutasarrıfına, 11 Şevval 1209 (1 Mayıs 1795)

19 BOA. A.E. III. Selim. 21262, Kocaeli Mutasarrıfı Ali Paşa’dan kaime, 24 Rebiulevvel 1215 (15 Ağustos 1800)

farkında birisi olarak eşkiya takibi konusuna öncelik verdi. İlk yaptığı işlerden birisi Adapazarı ve yöresinde yol kesmek, adam öldürmek ve soygunculuk yapmak suretiyle halkı sıkıntıya sokan Kartal adlı eşkiya reisini ortadan kaldırmak oldu. Kartal'ın kellesini keserek Bab-ı Hümayun'a gönderdi²⁰. Bu tarihlerde Karasu sakinlerinden A'zac Abdullah da 20 civarında adamıyla yol kesme, öldürme ve soygunlar yapıyordu²¹. Yine 1796 yılında Hüseyin Paşa Akyazı ve çevresinde büyük fenalıklar yapan eşkıyalar üzerine bizzat kendisi gitti. Bunun için İznikmid'den Adapazarı'na gelen Paşa, Akyazı ve çevresinde eşkıyalık yapan dört eşkiya reisini 124 adamıyla bir bahane ile yanına çağırdı. Paşa'nın niyetini anlayan eşkiya reislerinden ikisi kaçtıysa da diğer ikisi ve yanlarında olan 75 taraftarının kelleleri kesilerek Bab-ı Hümayun'a gönderildi. Hüseyin Paşa'nın çok sayıda eşkiyayı ortadan kaldırması padişahı memnun ediyordu. III. Selim bu memnuniyetini, kendisine gelişmeleri bildiren sadrazamın yazısı üzerine *"aferin Hüseyin paşaya"* diye yazarak ifşa ediyor ve Hüseyin Paşa'nın *"güzel çıkacağını"* yani iyi bir mutasarrıf olacağını belirtiyordu²².

Bu dönemde sadece Kocaili'de değil, ülkenin her tarafında eşkiya grupları gündün güne çoğalıyordu. Kocaili'de de kaza ve köylerin etrafında eşkıyalar türemişti. Balkanlarda en büyük problem de yine *"Dağlı eşkiyası"*ydı. Konumunun hassasiyetinden dolayı devletin önceliği bir an önce Rumeli'de artan bu eşkıyalığın ortadan kalkmasıydı. Bu nedenle Kocaili mutasarrıfları da zaman zaman eşkiya takibi için Rumeli'de görevlendiriliyordu. III. Selim, Kocaili'deki eşkiya takibinde başarılarından dolayı *"aferin"* diye taltif ettiği mutasarrıf Hüseyin Paşa'yı aradan geçen iki yıl sonra bu sefer *"dağlı maddesindeki hıyanetinden"* dolayı ithama başladı. Padişah, bu suçlamalar çerçevesinde Enderun'a çağırdığı Hüseyin Paşa'nın 1796 yılında idam emrini verdi. Paşa'nın İstanbul, İznikmid ve Adapazarı'nda büyük mal varlığı vardı. Mal varlığının yanında 20 gulam ve bir kısmı çocuklu 20 cariyesi ise deftere kaydedilen dikkat çeken zenginlikti. İdamından önce mallarının müsaderesi için Defterdar, İznikmid ve Adapazarı'na gizlice emirler gönderildi. Bu tedbirler alındıktan sonra, Paşa idam edildi ve kesik başı Bab-ı Hümayun'a konuldu ve üzerine ölüm yaftası yazıldı. Paşa'nın İznikmid mütesellimi İstanbul'a çağrılarak tüm mal varlığı deftere kaydedildi. Paşa'nın idamı sebebiyle onun yerine geçici olarak İznikmid Kereste Emini Nuh Bey atandı. Hüseyin Paşa'nın kapı halkından bazıları da hapsedildi. Paşanın askerlerinin isyana teşebbüs etmemeleri için de önlemler alındı²³.

Hüseyin Paşa'nın *"dağlı eşkiyasındaki hıyaneti"* sebebiyle idamı üzerine III. Selim'in *"O havaliler cesur birine ihtiyaç duyduğundan, münasibi yerine bulunsun"* emri üzerine Kocaili Mutasarrıflığı'na Osman Paşa tayin edildi. Osman Paşa selefleri gibi eşkiya meselesine öncelik verdi. Çünkü kendilerinden öncekilerin sonu eşkiya ile uğraşmada başarısızlıktan dolayı pek iyi neticelenmiyordu. Osman Paşa, göreve başladığının ilk aylarında Kocaili eşkiya Çilekoğlu'nu Yalaklabad kazası civarında ele geçirerek dört adamı ile kellesini kesti²⁴. 1800 yılının başlarında da Kandıra Kazası Göken Köyü'nde eşkıyalık yapan Fenercioğlu Mustafa yakalandı; fakat idam edileceği sırada Kaymas kazası eşkıyalarından Ayanoğlu Mehmed tarafından kaçırılarak kurtarıldı. Fakat Kocaili mutasarrıflığının askerî takibatı sonucu Fenercioğlu tekrar yakalanarak kellesi kesildi. Bu olayda görüldüğü gibi eşkıyalar kendi aralarında dayanışma içine girmektedirler²⁵.

Adapazarı ile Sapanca arasında "Papaslık boğazı" denilen güzergâh yolcuların sık gelip geçtiği yerlendendi. Buranın derbendçiliğini yapan Kocabaşı Kara Hasan, 1801 yılında yol kesme, soygun ve cinayetlere giriştiğinden bölge tehlikeli bir yer haline geldi. Derbentçi

20 BOA. HH. 1403/ 56713, Kocaeli Sancağı mutasarrıfından, 29 Zilhicce 1208 (28 Temmuz 1794)

21 BOA. A.E. III. Selim, Kocaeli Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'dan, 7 Zilhicce 1208 (6 Temmuz 1794)

22 BOA. HH. 1443/59284, sadarettin padişaha, 29 Zilhicce 1210 (5 Temmuz 1796)

23 BOA. HH. 34/ 1699, Defterdardan, 29 Zilhicce 1212 (14 Haziran 1798)

24 BOA. HH. 80/ 3312, Kocaeli Sancağı mutasarrıfı Osman Paşa'dan, 13 Rebi'ul-ewvel 1213 (25 Ağustos 1798)

25 BOA. HH. 239/ 13354, Kocaeli Mutasarrıfından, 29 Zilhicce 1214 (24 Mayıs 1800)

Hasan'ın, Adapazarı naibi tarafından idam edilmesiyle bölge normale dönmeye başladı. Darphane'ye kömür ihtiyacı da Kocaili Sancağı'ndan karşılanıyordu. Kömürçülerin korktukları şey, yollarının eşkiyalar tarafından kesilmesi ve canlarına kastedilmesiydi. 1781 yılında İznik kazasının Yuvacık köyünden darphane için Başiskele'ye kömür nakleden Çukadar ve adamlarına saldıran eşkiyaların kellelerinin kesilmesinde olduğu gibi, Kocaili mutasarrıfı caydırıcı önlemler alarak kömür naklinin sağlıklı bir şekilde yapılmasını temin ediyordu²⁶.

1798 yılında Şile ve çevresinin etkili eşkiyalarından birisi Bektaşoğlu'ydu. Bektaşoğlu'nun kazada müstahkem bir de konağı bulunuyordu. Yol kesmek, adam öldürmek ve halkı haraca bağlamak Bektaşoğlu'nun yaptığı hukuksuz işlerdendi. Kocaili mutasarrıfının emriyle Ağva ayanı Mustafa Alemdar, Bektaşoğlu'nu yakalamak için uğraştıysa da bu mümkün olmadı²⁷.

Şile kazası ayanı Uzun Hasan da 1801 yılı başlarından itibaren isyan eden ve eşkiyalığa başlayan çevresinde nüfuzlu bir kişiydi. Uzun Hasan'ın en büyük destekçisi Ağva'da ikamet eden kendisi gibi eşkiya Kırmak Mustafa'ydı. Bir türlü yakalanamayan Uzun Hasan ve Kırmak Mustafa'nın idam cezaları Kocaili mutasarrıfına ihale edildi²⁸.

Osman Paşa'dan sonra mutasarrıflığa tayin edilen Ahmed Paşa da selefleri gibi göreve başlar başlamaz Kocaili çevresinde eşkiyalık yapan Pehlivan, Karakalpak, Sarıçayır kazasından Cebecioğlu Ahmed ve Bilal'i yakaladı ve onları idam ederek kellerini denize "ilka" eyledi. III. Selim, mutasarrıf Ahmed Paşa'ya "aferin bu adama, güzel gayret gösteriyor" diyerek takdirlerini belirtti²⁹. Yalakabad ve etrafında eşkiyalık yapan Çelikoğlu da avanesiyle yakalandı ve başları kesildi³⁰.

Kocaili'nde kazalarında ayanlar ve ayanlarla çoğu zaman beraber hareket eden eşkiyalar bazen kendi aralarında da çarpışıyorlardı. Her durumda da kaybeden eşkiyalar oluyordu. 1801 yılında hakkında idam kararı çıkan eşkiya Kandıralı Mehmed ve adamları³¹, Kocaeli mutasarrıfının gönderdiği kuvvetlere Yalakabad (Yalova)'ın Çınar Korusu'nda yenilince Yalakabad kazasına kaçması buna bir örnektir. Daha önce Karamürsel, Yalakabad, Pazarköy, Gemlik ve Gekbuze ayanlarına Kandıralının yakalanması için emirler gönderilmesine rağmen, Yalakabad ayanı el-Hac Mustafa, Kandıralı Mehmed'e sahip çıktı ve ona kazanın kapılarını açtı. Buradan takviye alan Kandıralı, Karamürsel ayanı el-Hac Hasan üzerine saldırdı³². Burada Ganiçe köyünde gasp ve yangına sebep olan eşkiya Kandıralı Mehmed, dağa kaçtı ve yine hakkında idam kararı çıkan Delibalta'ya rast geldi. Deli Balta, idam edilmek için Kocaeli mutasarrıfı tarafından da aranmaktaydı. İki eşkiya grubu dağda çarpıştılar ve Deli Balta muharebeyi kaybetti. Kandıralı, Deli Balta'nın başını keserek gemi ile Yalakabad'a gitti³³.

Geyve kazasında da çoğalan eşkiyalar halka zarar veriyordu. Safi Köyü'nden Hacı Mansur oğlu Ali ve Ali Baloğlu Ömer ile Akhisar kazasına bağlı Ortalı Köyü'nden Bekir oğlu İbrahim için mütesellim Ahmed Paşa 1803 yılında idamları için izin aldı³⁴. Geyve üzerinden İstanbul'a yolculuk yapan devlet görevlileri, değerli eşya taşıyan ve yolculuk yapan tüccar ve yolcuların Sapanca istikametinde olan seyahatleri eşkiya saldırılarına karşı tehlikeler arz ediyordu. Saldırıları ile ölen kişilerin katilleri çoğu zaman tespit edilemiyordu³⁵.

26 BOA. HH. 90 / 3706, Kocaeli mutasarrıfından Padişaha, 19 Safer 1216 (1 Temmuz 1801)

27 BOA. A.E. III. Selim, 12319, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ya, Evahir-ı Cemaziye'l-ewvel 1213 (Kasım 1798).

28 BOA. CD. 531, Kocaili sancağı mutasarrıfına, Evasıt-ı Şevval 1215 (Mart 1801)

29 BOA. HH. 107/4220, Kocaeli Mutasarrıfından padişaha, 9 Rebi'ul-ewvel 1217 (10 Temmuz 1802)

30 BOA. HH. 80/3312, Kocaeli Mutasarrıfından, 16 Rebi'ul-ewvel 1217 (17 Temmuz 1802).

31 BOA. CZ. 605, Kocaili mutasarrıfından, 6 Cemaziye'l-ewvel 1216 (14 Eylül 1801)

32 BOA. HH. 105/4137, Kocaeli Mutasarrıfından padişaha, 29 Zilhicce 1217 (22 Nisan 1803).

33 BOA. HH. 104/4100, Kocaeli Mutasarrıflığından, 3 Rebi'ul-ahır 1217 (3 Ağustos 1802)

34 BOA. HH. 78 / 3245, Kocaeli Mutasarrıfından sadarete, 9 Zilhicce 1217 (2 Nisan 1803)

35 BOA. A.E.III. Selim, 23539, Sadarete arzuhal, 20 Zilka'de 1216 (24 Mart 1802).

Yine Karamürsel ve Yalakabad yolu da tehlikeler arz ediyordu. 1802 yılında Karamürsel yakınlarında öldürülen Karaman valisinin çukadarı ve diğer görevlilerin katillerinin araştırmalar sonucu bulunamamaları buna örnek sayılır³⁶.

Eşkiya takibi ve te'dibi konusunda devletin genel politikası, meseleyi ilkönce “*suhuletle*” halletmekti. Eşkiya reisleri ile mutasarrıf veya halk üzerinde genel saygı gören ayanlar vasıtasıyla konuşmak, görüşmek ve isyana sebep teşkil edecek meseleleri halletmek ve canlarını bağışlamak takip edilen diğer bir yöntemdi. Devletin eşkiyalar üzerine yapacağı operasyonlarda ve eşkiyaların muhtemel saldırılarında halkın can ve malının zarar görmesinden çekiniliyordu. Mesela, 1800'lü yıllarda Adapazarı'nın meşhur eşkiya reislerinden Kara Osman ve Söğütlü Köyü'nden Tüfenkçi Beşli Köse oğlu Mehmed'in “*suhuletle*” veya olmazsa müdahaleyle ortadan kaldırılması düşüncesi buna örnek olarak gösterilebilir. Kara Osman ve Köse oğlu Mehmed, Adapazarı-Söğütlü hattında ve çevresinde çok kalabalık taraftara sahiptiler. Kocaili'nde bazı ayanlar da gizlice onlarla beraber hareket etmekteydi. İki eşkiya reisini ortadan kaldırmak ve taraftarlarını dağıtmak pek de kolay görünmüyordu. Kara Osman'ın taraftarlarından Kandıra ayanı Hacı Osman'ın Kocaeli'ne çağırılması ve onun vasıtasıyla eşkiya reislerinin “*suhuletle*” ele geçirilmeleri düşünülüyse de bundan da vazgeçildi. Kocaili'deki ayanlar arasında sertliği, cesareti, kahramanlığı ve halk üzerindeki etkisi ile tanınan ve daha önce eşkiyalık yaptıysa da kendini affettirmeyi beceren Şile ayanı Uzun Hasan vasıtasıyla Adapazarı ve Söğütlü'deki eşkiyalık faaliyetleri “halk zarar görmeden” sonlandırılmaya çalışıldı. Arabuluculuğu “*suhuletül-beyn*” için yapmaya gönüllü olan Uzun Hasan, İznikmid Kereste Emini Nuh Bey'le haberleşiyordu. “*İslah-ı darulbeyn*” için yola çıkacak olan Uzun Hasan'ın bu işi halledeceğine hem Kocaili mutasarrıfı ve hem de Sadaret inanıyordu. Kara Osman'ın Adapazarı'nda kalmasını istemeyen devlet, Uzun Hasan'dan Kara Osman'ı ya beraberinde alıp gitmesini veya “*idam ederek*” gailenin temelden ortadan kalmasını istiyordu³⁷.

Eşkiyalar ve ayanlar arasında “*paylaşamama*” veya “*bölgelerine çökme*” sebeplerinden düşmanlıklar varsa da, dışarıdan gelebilecek ve hepsini etkileyecek tehlikelere karşı ittifaklar da oluyordu. Bu çerçevede Kara Osman ve Köse oğlu Mehmed, devletin Uzun Hasan vasıtasıyla “*şakilik*” hal ve fiiline sahip ayan ve eşkiyalara karşı teyakkuza geçeceğini sezince “*korku*” ve “*telaşa*” kapılarak saflarını sıklaştırmaya ve cephelelerini genişletmeye çalıştılar. Uzun Hasan'ın “*şamatasızca*” icra edeceği rolün dışında Bilecik ayanı Kalyoncu Ali Bey'in de eşkiyalara karşı yürütülecek olan operasyonun sorumlusu Kocaeli Mutasarrıflığı emrine verilmesi bu korkuyu haklı çıkartıyor ve katmerleştiriyordu. Bu nedenle Şeyhler ayanı Mustafa Bey, Karasu ayanı Hacı Abdi Bey ve Cellad Emin operasyonun kendilerine de uzanacağını düşünerek Kara Osman ve Köse oğlu Mehmed'e katıldılar. Bu nedenle “*Kara Osman meselesi*” 1803 yılında Kocaili mutasarrıflığının en önemli sorunu haline geldi. Meselenin daha da büyümesi ve tehlike arz etmesi üzerine bu gailenin bir taraftan Uzun Hasan ve Bilecik ayanı Kalyoncu Ali Bey vasıtasıyla “*suhuletle*” halledilmesi yoluna gidilirken, diğer taraftan da askerî kuvvet toplanmaya başlandı. Askerî kuvvet, kararlılık göstergesi olarak kullanılacak ve “*suhuletle*” çözüme yardımcı olacaktı. Burada dikkate değer olan, “*kasabalar ve köylerin harap olması*” ve “*halkın zarar görmesinden endişe*” ile devletin askerî bir operasyondan kaçınmasıdır. Yörenin iki önemli siması Şile ayanı Uzun Hasan ve Bilecik ayanı Kalyoncu Ali Bey, devlete isyan eden şakileri “*suhuletle*” yola getirmek için devletin itimat ettiği “*ricacı suretinde tavassut*” eden kişilerdi³⁸.

Kendisi Kocaili'nin yerlisi olan İznikmid Kereste Emini Nuh Bey de bu tür gailelerin defi için devletin itimat ettiği ve görüşüne başvuru kişilerdendi³⁹. Tersane-i Amire'nin

36 BOA. CZ. 3430, Kocaili Sancağı mutasarrıfına, 13 Zilka'de 1216 (17 Mart 1802)

37 BOA. HH. 216/ 11900, Kocaeli Sancağı mutasarrıfına, 23 Rebi'ul-ewvel 1218 (13 Temmuz 1803)

38 BOA. HH. 217/ 11964, Kocaeli mutasarrıfına, 6 Rebi'ul-ahır 1218 (26 Temmuz 1803)

39 BOA. HH. 216/11858, Kocaeli mutasarrıfına, 2Zilka'de 1218 (13 Şubat 1804)

kereste ihtiyacını en fazla karşılayan bir yer olarak Kocaili'de şekavet olaylarının bir surette önlenmesi yoluna gidiliyordu. Bu nedenle Adapazarı çevresinde ortalığı vaveylaya veren eşkıyaları bir taraftan “*suhulet*” teskin etmek, olmazsa “*izale-i vücudları*” için de mutasarrıf Abdurrahman Paşa kuvvet toplamak için gayret gösteriyordu⁴⁰. Ayanların bu ittifaka katılmamaları için nasihat yollu “*tembihler*” de yapılıyordu⁴¹.

Devletin, eşkıyaları “*suhulet*” teskin etme yoluna gitmesi halka zara verecek bir kargaşaya meydan vermemek içindi. Asıl takip edilen politika eşkıyalığa meyleden ayan veya başka zevatın ele geçirilmeleri halinde idamlarıydı⁴². Kara Osman olayında Uzun Hasan çözüm için güvenilen bir isim olmasına rağmen idama götüreceği süreç için de kuvvet hazırlığı yapılıyordu⁴³. Uzun Hasan itimada şayan bir kişi olarak devletle eşkıyalar arasında “*suhuleti*” temin için 1804 yılı başlarında Adapazarı'na gitti. Yaz aylarının başlangıcında kereste kesimi ve ekimlerin yapılacağı bir dönemin başlangıcında bu işin iyi niyetle sonlandırılması halinde kuvvet kullanımı için hazırlıklar tamamı. Uzun Hasan, durumun vahametini çok iyi anlatmış olacak ki Kara Osman, Söğütlülü Köse oğlu Mehmet, Şeyhler ayanı Mustafa Bey, Karasu ayanı Hacı Abdi Bey ve Cellad Emin'in tavırları yumuşamaya başladı⁴⁴.

Bu sıralarda Kocaeli mutasarrıfı, Adapazarı civarındaki ayanlarla halka zarar vermeden yapılacak olan operasyonun şeklini görüşmekteydi. Ayanlar, eşkıyalara yardım etmeyeceklerine dair taahhütlerde bulundular. Benderek (Karadeniz Ereğlisi) ayanı İbrahim Bey de bu taahhüde katılan ayanlardandı⁴⁵. Muhtemel operasyon için Tophane'den iki top istendi. Kocaili'deki eşkıyaların fark etmemeleri için toplar Ankara'ya gönderilmek üzere tophaneden çıkarılacaktı. Bu hazırlıklardan Kara Osman ve avnesinin haberi olmuş olacak ki Uzun Hasan'ın “*suhulet*” önerisi kabul edildi ve şekavet 1804 yılı başlarında sona erdi⁴⁶.

Kaymas ayanı Ayanoğlu Hacı Muhammed de uzun zamandan beri Kara Osman'ın başını çektiği eşkıyalar ittifakından ayrı olarak şekavetlerde bulunuyordu. Kaymasoğlu, adam öldürme, soygun, kereste, odun ve kömür tedarikine engel olmaması için “*tenbih ile mütenebbih*” olmayınca vücudu “*rûy-ı arzdan ref*” olunmak üzere, idam emri 1209 yılında Kocaili mutasarrıfına gönderildi. İdam fermanından sonra uzun süre ele geçirilememesi Ayanoğlu'nu daha da çekilmez hale getirdi⁴⁷. Kaymas ayanının “*izale-i vücudu*” Şile ayanı Uzun Hasan'a ihale edildi. Kocaili mutasarrıfı bu maksada binaen uzun Hasan'a ihtiyacı olan asker ve silah yardımı yaptı⁴⁸. Kaymasoğlu, kale gibi müstahkem konaklara sahip olduğundan ele geçirilmesi zordu. Mutasarrıf Abdurrahman Paşa, Kaymasoğlu üzerine yapılacak operasyon için Tophane'den “*mühimmatıyla*” birlikte Obüs topu istedi. Top İznikmid iskelesine gelecek ve orada topçulara teslim edilecekti. Operasyon bittikten sonra da tekrar Tophane'ye teslim edilecekti. Tophane-i Amire'den İznikmid iskelesine gönderilen mühimmat şu şekildedir: 7 vukıyyelik bir obüs topu (aynı tarihli belgede Kobüz de yazmaktadır. Muhtemelen Obüs/kobüz şeklinde kullanılmaktadır), 100 adet humbara-i İngiliz, 100 adet kulle, 250 adet şal-ı kise, 250 adet Konya teneke, 100 adet mahtab, 5 adet fitil-i Mısrikankal, 400 kıyye barut-ı siyah ve 250 adet zarftır. Ayrıca yapılacak operasyon için piyade askerine de ihtiyaç bulunuyordu. Bu ihtiyaç da Karadeniz Ereğli ayanı tarafından (Benderekli) karşılandı⁴⁹.

40 BOA. HH. 218/ 12002, Kocaeli mutasarrıfına, 6 Zilka'de 1218 (17 Şubat 1804)

41 BOA. HH. 219/ 12048-B, ilam, 21 Zilka'de 1218 (3 Mart 1804)

42 BOA. HH. 215/11783, Kocaeli mutasarrıfına, 23 Zilka'de 1218 (5 Mart 1804)

43 BOA. HH. 218 / 11986, Şileli Uzun Hasan'a, 3 Zilhicce 1218 (15 Mart 1804)

44 BOA. HH. 218/12017, Kocaeli Mutasarrıflığından, 14 Zilhicce 1218 (26 Mart 1804)

45 BOA. HH. 219/ 1204-C, Benderekli Kazası ayanına, 3 Zilhicce 1218 (15 Mart 1804)

46 BOA. HH. 124/5160, Kocaeli mutasarrıfına, 29 Zilhicce 1218 (10 Nisan 1804)

47 BOA. CZ. 1045, Kocaeli mutasarrıfına, Evasit-ı Zilka'de 1212 (Mayıs 1798)

48 BOA. HH. 218/11998, Kocaeli Mutasarrıfına, 26 Zilhicce 1218 (7 Nisan 1804)

49 BOA. CA. 2970, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'ya 11 Muharrem 1219 (22 Nisan 1804)

1804 yılında eşkıyalık olaylarının fazlalaşması dikkatlerin, kereste naklinin yapıldığı ve İstanbul'dan doğu taraflarına yapılacak olan ticari, dini ve sosyal amaçlı ziyaretlerin güzergâhında olan Kocaeli üzerine yönelmesine sebep oldu. Bu nedenle Padişah III. Selim, eşkıyalık olaylarının arttığı Kocaeli'ye "*bir nizam verilmesi*" talimatı verdi. Verilecek nizam çerçevesinde Mutasarrıf Ahmed Paşa'yı başarısızlığından dolayı görevinden alma planları konuşulmaya başlandı. Ahmed Paşa, üstesinden gelemediği eşkıyalığı daha da fazlalaştırmakla suçlanıyor ve uygulamalarıyla da sancak dâhilinde sevilmiyordu. Bu nedenle onun görevden alınmasının "*ihtilali yatıştıracağı*" düşünülüyordu. Mutasarrıf Ahmed Paşa'nın görevden alınması halinde yerine Kocaili'yi çok iyi bilen yerli birisinin atanması son dönemlerde gelenek haline gelmişti. İznikmidli olan ve orada ikamet eden eski Yeniçeri Ağası Halil Bey akla gelen ilk isim oldu fakat bu denli gaili bir vazifeyi "*yapacak evsafta*" görünmediğinden ondan vazgeçildi. Ocaktan çıkma Kapıcıbaşı ve aynı zamanda Kocaili'de Tahta Serdarlığı da yapan Kasım Bey üzerinde duruldu. Kocaili'de kalması ve Tahta serdarlığı yapmış olması sebebiyle "*tecrübeye*" de sahipti. Görev kendisine verildiğinde başarısız olursa "*ihtilalin daha da artmasından*" korkularak ondan da vazgeçildi. Başka bir kişi bulunamadığından ve meselenin de ehemmiyeti dikkate alındığından "*uygun birisi bulununcaya kadar*" İznikmid Kereste Emini olan Osman Bey Kocaili mutasarrıfı oldu. Muvakkaten bu göreve atanmasına rağmen ondan çok şeyler bekleniyordu. Mutasarrıf Ahmed Paşa azledilerek Erzurum eyaleti emrine verileceği 1806 yılı başlarına kadar İstanköy adasına sürgüne gönderildi. Bu değişiklik haberi padişaha bildirildiğinde o da mutasarrıflık yapacak bir adam bulunamamasından yakınıyor ve "nizam"dan kastının da "*Ahmed Paşa'nın görevden alınması*" olduğunu vurguluyordu⁵⁰. Fakat Osman Bey'in mutasarrıflığı çok kısa sürerek tekrar asli görevine iade edildi ve Kasım Paşa bu göreve atandı.

Gekbuze (Gebze) ayanı Hasan Çavuş da Gebze ve çevresinde eşkıyalık yapıyordu. Görev yaptığı çevrede halka zulmediyor ve İstanbul'un yanı başında güvensizlik oluşturuyordu. Mutasarrıf Osman Bey, göreve geldikten sonra ayan Hasan Çavuş'u yakalatarak boğdurdu ve bu gaile ortadan kalktı⁵¹.

Şile ayanı Uzun Hasan'ın arabuluculuğu ile Kara Osman etrafında ittifak kuran Kocaili ayanlarının eşkıyalıkları önlenmişti. Uzun Hasan'ın hem Kocaili ve hem de padişah nezdinde nüfuzu arttı. Fakat eşkıyalık ve zorbalığın devletin gücü ile değil, nasihat yollu teskin edilmesi ve devletten "*te'dib*" görmemesi uygun fırsatı bulduklarında tekrar bu işe girişecekleri anlamına geliyordu. 1805 yılı başlarında Dağlı eşkıyası üzerinde Kocaili'den kuvvet gönderilmesiyle dikkatlerin başka tarafa çevrilmesi ve ortamın sakinleşmesini fırsat bilen Kocaili ayanlarından bazıları tekrar eski alışkanlıklarına dönmeye başladılar. Ayrıca kendi aralarında da kavgalar ediyorlar ve bunun faturası da halka çıkıyordu. Yol kesme, soygun ve adam öldürmelerden dolayı İznikmid'in nüfusu artmaya başladı. Tekrar nükseden "*haşeratın önü alınmazsa*" Kocaili'nin "*Rumeli'ye döneceğinden*" korkuluyordu. Mutasarrıf Kasım Paşa, bölgenin "en nüfuzlu adamı" olarak görülen İznikmid Kereste Emni Osman Bey ve "*nüfuzlu fakat korkak biri*" olarak vasıflandırılan Bilecik Ayanı Ali Bey 1805 yılı başlarında elbirliğiyle bu işin üstesinden gelmek üzere harekete geçtiler⁵².

Aynı yılın sonlarına doğru sancak dâhilinde asayiş kısmen sağlandı. Mutasarrıf Kasım Paşa, sadarete bilgi verirken "*selefimiz Ahmed Paşa zamanındaki gibi*" ifadeler kullanarak onun zamanında eşkıyalığın olduğu fakat alınan tedbirlerle şimdi neredeyse kalmadığı imalarında bulunuyordu. Fakat dikkati çeken, bölgenin büyük eşkıyaları olan Adapazarlı Kara Osman, ayan Hacı İsmail ve Menzilci Mustafa'nın hala ayakta olmaları ve eşkıyalığa

50 BOA. HH. 126/ 5222, Sadrazamdan telhis üzerine Hattı Hümayun, 29 Zilhicce 1218 (10 Nisan 1804)

51 BOA. HH. 82/3408, Kocaeli Mutasarrıflığından, 23 Receb 1219 (28 Ekim 1804)

52 BOA. HH. 56/ 2572, Sadareten Padişaha, 29 Zilhicce 1219 (31 Mart 1805)

fırsat buldukça devam etmeleri idi. Mutasarrıf Kasım Paşa, bahsedilen bu eşkıyaların müstahkem konakları olduğunu, Kandıra'da bulunan 200 dirhemlik toprakların bu konak ve kaleleri yıkamayacağını onun yerine "beşer kıyyelik" iki menzil toprakların gerekli olduğunu söylüyordu. Talep edilen topraklar Kocaili'deki eşkıya ve ayanların dikkat ve telaşına sebep olmaması için "Ankara'ya gidecek" diye mutasarrıfın emrine gönderildi⁵³. Akhisar, Hendek ve Kaymas ayanları da Kasım Paşa emrine verildi⁵⁴.

Kasım Paşa, hazırlıklarını tamamladıktan sonra Adapazarı'na geldi. Kış boyu mücadele etmesine rağmen bir başarı sağlayamadı. Bir başarı sağlanamamasının sebebini Paşa "Adapazarı civarının gayet bataklık olması ve şiddetli kış" şartlarına bağlıyordu. Kara Osman ve avenesini daha önce yaptığı gibi 1806 yılı başlarında Bilecik ayanı Kalyoncu Ali Bey vasıtasıyla affını istedi. Kara Osman, yaptıklarına "istiğfar" ediyor ve "halka zulmetmeyeceği, kereste kat'ı ve nakline engel olmayacağı" konularında taahhütlerde bulunuyordu. Bilecik ayanı Kalyoncu Ali Bey'in kefaletiyle padişaha sunulan bu öneri olumlu karşılandı. Bir kere Kocaili'nin eşkıyalar ve ayanlar yeri olmasının yanında, mütegalibelerin kendi aralarında ihtilafları olduğu gibi ittifaklarının da olduğu biliniyordu. Birisi saldırıya uğradığında, diğerine sığınuyordu. Mesela, devletin itimat ettiği Kalyoncu Ali Bey eşkıyalara mutavassıt olmasına rağmen aynı zamanda yardımcı da oluyordu. Bunların bilinmesine rağmen tavassuta olumsuz cevap verilse mutasarrıf Kasım Paşa'nın eşkıyayı temizleyeceğine inanılmıyordu. Bu şartlar dikkate alınarak Kalyoncu Ali Bey'in kefaletiyle Kara Osman ve avenesini affedildi. Fakat bu afta önemli bir nokta, eşkıyadan Deli Kadri üzerine yapılacak olan sefer ve bu sefere Kara Osman'ın da 400 asker gönderecek olmasıydı⁵⁵.

Eşkıya takibinde genelde devlete bağlı ayanların yardımıyla asi ayanlara karşı mücadele ediliyordu. Her ayanın aynı zamanda isyan edebileceği ihtimali yüksek olduğundan güvenilmesi imkânsızdı. Mesela Bilecik ayanı Kalyoncu Ali Bey, Kara Osman'a karşı canla başla mücadele ederken onun adamlarından Sarıcaoğlu Osman Bey, 1803 yılında İnegöllü Numan Bey'e saldırarak onu çiftliğinde muhasara edebiliyordu⁵⁶.

Eşkıya takibinde Kasım Paşa'nın başarı sağlayamaması onun da azlini beraberinde getirdi. Yerine bölgenin "en nüfuzlu kişisi" olarak bilinen İznikmid Kereste Emni Osman Bey, Kocaili mutasarrıfı oldu⁵⁷.

1806 yılı sonunda çıkan Osmanlı-Rus savaşı döneminde devletin dikkatini seferlere vermesi sebebiyle Kocaili'de eşkıyalık olayları artarak devam etti. Eşkıyaya kuvvetli askerî darbe indirilememesi, yerel halktan zorla yardım alınması, ayanların eşkıyalarla işbirliği ve görevlilerin liyakatsızlıkları sebebiyle eşkıyalık eksik olmuyordu. Savaşın başladığı 1806 yılı Kasım ayından 3- 4 ay sonra İznikmid körfezi ve adalar eşkıyaların cirit attığı yerler haline geldi. "Tokmakçı" olarak adlandırılan eşkıyalar, değerli eşyalar nakleden kayıkları soyuyorlardı. Hem deniz ve hem de karada yoğunlaşan asayiş eksikliği seyahati ve yaşamı olumsuz etkiliyordu. Mudanya'dan İstanbul'a hazine ve değerli eşya götüren bir geminin Şileli Bayrakdaroğlu Mustafa tarafından ele geçirilmesi üzerine 1807 yılı Mayıs'ında İznikmid, Karamürsel, Yakakabad, Gökboza, İznik ve Değirmendere'den aynı anda kalkan kayıklarla askerî bir operasyon yapılması türünden olaylar ve müdahaleler olağan hale geldi. Söz konusu bu operasyonda Şileli Mustafa, Karadenizli Uzun Süleyman ve Söğütlülü Ali adlı eşkıya reisleri yakalanarak kelleleri kesildi⁵⁸. Yine Kocaili ve çevresinin meşhur eşkıyalarından "Yarımağa" lakaplı Abdülfettah Ağa da idam edildi⁵⁹.

53 B0A. HH. 71/ 2978-A, Kocaeli mutasarrıfından sadarete, 8 Receb 1220 (2 Ekim 1805)

54 B0A. HH. 71/2978, Kocaeli mutasarrıfına, 8 Receb 1220 (2 Ekim 1805)

55 B0A. HH. 82/ 3409, Kocaeli mutasarrıfından, 15 Zilka'de 1220 (4 Şubat 1806)

56 B0A. CZ. 3112, Hüdavendigâr Sancağı Mütesellimine, Evahir-ı Rebi'ü'l-ewvel 1216 (Temmuz 1803)

57 B0A. HH. 119/4806, Sadarete, 29 Zilhicce 1220 (20 Mart 1806)

58 B0A. HH. 78/3249, Kocaeli mutasarrıfından sadarete, 1 RebiZul-ewvel 1222 (9 Mayıs 1807)

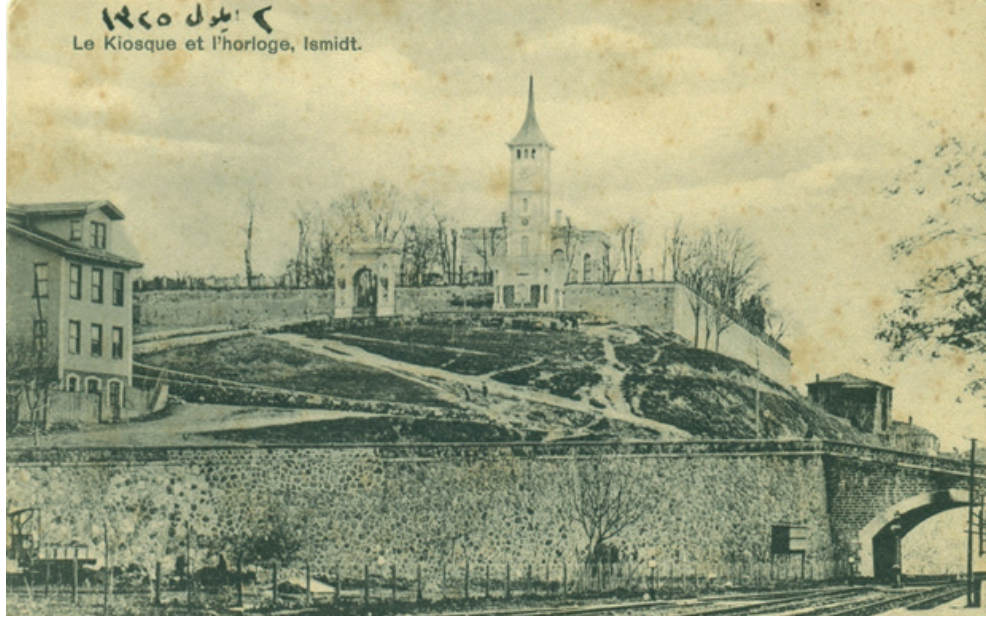
59 B0A. HH. 1354 / 52951, Kocaeli mutasarrıfından, 29 Zilhicce 1222 (27 Mart 1808)

Sonuç

18. asrın sonlarına doğru Kocaili’de olduğu gibi Osmanlı Devleti’nin tamamında eşkıyalığın arttığı gözlenmektedir. Savaşların sık ve uzun yıllara yayılması toplumda sosyal ve ekonomik yapıyı sarsmıştır. Osmanlı askerî teşkilatı olan Yeniçeriliğin bozulması da eşkıyalığın bir trend dahilinde artmasına sebep olmuştur.

Kocaili, İstanbul’un yanı başında olması sebebiyle Osmanlı Devleti’ndeki genel bozulmadan en çok etkilenen yerlerden biridir. Kocaili, müstakil idaresi ile Osmanlı donanmasının kereste ihtiyacını karşılayan en önemli yerlerden birdir. Buranın Anadolu ve doğuya doğru giden yol üzerinde olması Kocaili’nin önemini daha da artırmaktadır. Kocaili mutasarrıflarının ve merkezî idarenin tüm çabalarına rağmen Kocaili çevresinde eşkıyalık faaliyetleri Ayanlık ve Yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar mütemadiyen devam etmiştir. Bu gelişmelerden sonra Kocaili Sancağı’nda eşkıyalık olayları tamamen kalktı demek elbette söylenemez. Sadece bu tarihten sonra görülen eşkıyalık faaliyetlerinin önceki dönemlere göre çok azamaya başlamış olduğudur.

EKLER

İzmit Tren İstasyonu'ndan Saat Kulesi ve Kasr-ı Hümayün'a bir bakış. (1900'ler.)

Önde İzmit Tren İstasyonu'nun müştemilatı, arkada ise Saat Kulesi ve Kasr-ı Hümayun (1905)

KAYNAKÇA

Arşiv

- Ali Emiri. III. Selim (A.E. III. Selim)
- Cevdet Askeriye (CA)
- Cevdet Dahiliye (CD)
- Cevdet Zabita (CZ)
- Hattı Hümayun (HH)

Kitap ve Makaleler

- Akdağ, Mustafa, " Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S. 14, s. 51-61.
- -----, "Timar Rejimin Bozuluşu", *AÜDCF Dergisi*, C.3, S.4, Ankara 1945, s. 419-431; "Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu", C. 5, S. 3, Ankara 1947, s. 291-313.
- Kaya, Mehmet, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağının Demografik Durumu ve İskân Siyaseti", *AÜ. DTCF, Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 41, 2007, s. 59-80.
- Konukçu, Enver, "Sakarya Nehri ile Boğaziçi Bithyniası'ndan Kocaili Sancağı'na", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, (2008 / II), s. 109-124.
- Özdemir, Şenay, "Osmanlı Donanmasının Bir "Seyir Defteri" ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Denizciliğine İlişkin Bazı Gözlemler", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Dergisi*, C. 24, S. 37, Ankara 2005, 113-169.
- Polatel, Oğuz, "Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü", *Journal of HistoryStudies*, Prof. Dr. Enver Kınukçu Armağanı, Nisan 2012, s. 279-295.